

Hititler

Anadolu'da ilk kez geniş çaplı siyasal birliği, hatta bir imparatorluğu kurmuş olan Hititler'in bu topraklarda varlığı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren saptanabilmektedir. Asurlu tüccarlardan günümüze kadar ulaşan çivi yazılı belgelerde tüccarların uzun süre koloniler kurmak suretiyle burada kalıyor olmaları ve yerlilerle olan ilişkileri dolayısıyla bazı yerlilere ait terimler ve isimlerin de kullanılması kaçınılmazdı. Nitekim bu terimler ve isimler dilbilimsel incelemeler sonucunda o zamanın Anadolu'sunun etnik yapısını ortaya koymaya dair incelemelere konu olmuştur. Bu incelemeler sonucunda o zamanın Anadolu'sunda Hint-Avrupa dil ailesine dahil edilebilen Hititçe'nin konuşulduğu, Hititler'in daha bu dönemden itibaren burada var olduğu anlaşılmıştır. Araştırmalar, Hititler'in yanı sıra Hattiler ve Hurriler'in, Hititler'le akraba diller konuşan Luwiler ve Palalar'ın da bu dönemde varlıklarını kanıtlar. Belgelerden edinilen izlenim odur ki, başta Hititler ve Luwiler olmak üzere Anadolu'nun yerleşikleri olan kavimler bir arada aynı bölgede yaşamışlar, Asurlular'la ve kendi aralarında ilişkiler kurmuşlardır.

Anadolu'ya nereden geldikleri konusunda hala kesin bir şey söylenemeyen Hititler'in Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'da önemli bir çoğunluğa eriştikleri, hatta devlet kurabilecek güçte oldukları kabul edilir. Yukarıda yerli krallar arasındaki bir mektuplaşma dolayısıyla söz ettiğimiz Kaniş kralı Warşama'nın adı Hititçe kökenlidir. Boğazköy arşivinde ele geçmiş bir belgesi dolayısıyla tanıdığımız, söz konusu belgeden icraatını okuduğumuz ilk Hitit kralları Anitta ve babası Pithana'nın Koloni Çağı'nda krallık yaptıklarını bu devre ait Kültepe ve Alişar yazılı belgeleri vasıtasıyla da biliyoruz.

Kral Anitta'yı konu alan Boğazköy arşivinde ele geçmiş olan bu Hititçe metne geçmeden önce, dikkat çekilmesi gereken bir nokta, Kuşşara şehri kökenli olduğunu ve Kaniş'te krallık yaptığını bildiğimiz Anitta'ya ait içerikli tabletin, biraz sonra değineceğimiz üzere onun yakıp yıktığı, hatta lanetlediği Hattuşa(Boğazköy)'da ortaya çıkarılmış olmasıdır. Koloni Çağı'nda Anadolu'da bulunan ve burada devletçikler kurmuş olan Hititler'in Anitta'dan sonraki tarihi,

bu şehirle, yani Hattuşa ile çok yakından ilgilidir. Yüzyıllarca Hititler'e başkentlik yapacak olmasının yanı sıra Hitit siyasal ve kültürel tarihi büyük çoğunlukla burada ele geçmiş olan çivi yazılı arşivdeki belgelerle ortaya konulabilmektedir.

Söz konusu arşiv, bilimsel literatürdeki adıyla Boğazköy, bugün ise Çorum'a bağlı bir ilçe olarak değiştirilmiş adıyla Boğazkale'nin hemen yanındaki, bilim alemine C.Texier'nin keşfi ile tanıtılan Hattuşa'da 1906 yılında ilk kez başlayan ve çeşitli aralarla bugüne değin süren kazılarda gün ışığına çıkarılmıştır. Ancak Hititçe ile ilk tanışıklık Hattuşa kazılarından daha önce, Mısır'da 18. Sülale firavunlarına bir dönem başkentlik yapmış olan Tell el Amarna'dadır. Amarna'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılan çivi yazılı arşivde pek çok tablet arasında Hitit dili ve yazısıyla yazılmış olanlar da vardı. Boğazköy arşivi belgelerinin ortaya çıkmasından sonra Hitit diline olan ilgi artmış ve çözümünde ilk adımlar da 1915 yılında B.Hrozný tarafından atılmıştır. Boğazköy ve Amarna dışında, ikisi yine çok sayıda Hitit dili ve yazısıyla kaleme alınmış tabletlerin bulunduğu yerler (Ortaköy=Şapinuwa ve Maşathöyük=Tapiqqa) olmak üzere başka yerlerde de bu dilde tabletler ele geçmiştir. Boğazköy arşivi tabletlerinde o dönemde Hititler'le aynı coğrafyada yaşayan diğer kavimlerin dillerinde yazılmış olanlar da vardır. Şüphesiz çoğunluk Hititçe olmak üzere bu tabletlerden tanıdığımız diller Hurrice, Hattice, Hititçe ile aynı dil ailesinden Luwice ve Palaca'dır. Bu kavimlerin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda da Anadolu'da bulduklarının tespit edildiğinden bahsetmiştik. Bunlardan başka bu arşivde o zamanın diplomasi dili olan Akkadca yazılmış tabletler de vardır. Akkadca ve Sumerce kelimeler Hititçe metinlerde de çokça kullanılmıştır.

Hititçe çivi yazılı tabletler en eskiye ait olmak üzere Eski Hitit Dönemi'ne, I.Hattuşili zamanına kadar geriye gitmektedir. İçerik açısından en eski olduğunu kabul ettiğimiz Anitta Metni'nin üzerine yazılı olduğu tabletlerden ise, en erkene tarihlenen yine Eski Hitit Dönemi'ne aittir. Şu halde daha eski örnekleri olmayan, Hititçe'nin çivi yazısına uygulanmasının Eski Hitit Dönemi'nde, ileride I.Hattuşili'yi ele alırken değineceğimiz üzere bu kral zamanında olduğu kabul edilmelidir. Burada şunu vurgulamak gerekir ki, Hititler'in kendi dillerine uyguladıkları çivi yazısı, MÖ II. binyılın başlarından itibaren Anadolu'da

kullanılmış olan Eski Asur üslubundaki Asurlu tüccarların yazısı değildir. Anadolulular tarafından yaygın olarak kullanılmadığını, Anadolu'ya mal olmadığını daha önce de belirttiğimiz Asurlu tüccarların yazısı, kolonilerin ortadan kalkmasıyla birlikte bu topraklarda devam etmemiştir. İşin ilginç tarafı, Koloni Çağı'nda Anadolu'da buldukları belirlenen Hititler, bu yazıya ilgi göstermemişler, bu yazının kolonilerle beraber Anadolu'da silinmesinden belki bir yüzyıl sonra farklı bir çivi yazısıyla, Eski Babil üslubundaki çivi yazısıyla ortaya çıkmışlardır. Hatta İmparatorluk Devri'nde bile Hitit krallarının soylarını bağlamaya çalıştıkları, Eski Hitit Devri krallarından I.Hattuşili'nin ise bağına doğrudan belirttiği, Kuşşara şehrinin Koloni Çağı'ndaki sülalesi mensupları Anitta ve babası Pithana'nın icraatını konu alan belge bile Boğazköy arşivinde Hitit çivi yazısı ile yazılmış olarak karşımıza çıkar.

Kuşşaralı krallar Anitta ve Pithana'nın Koloni Çağı'nda yaşadıkları, hüküm sürdükleri, bu devre ait şu belgelerle açıkça ortadadır:

Kaniş'te yapılan kazılarda Ib evresine rastlayan katta bir saray kalıntısında üzerinde "Kral Anitta'nın Sarayı" yazılı bir mızrak ucu ele geçmiştir. Kültepe tabletlerinden birinde de "Kral Pithana ve Merdiven Büyüğü Anitta" ifadesi geçmektedir.

Bundan başka Kaniş Karumu'nun Ib evresine tarihlendiğini yukarıda belirttiğimiz Alişar'daki tabletlerden birinde "Büyük Kral Anitta, merdiven büyüğü Peruwa" ifadesi okunmaktadır. Yine Alişar tabletlerinden birinde "*Kral Anitta'nın mührü*" ifadesi vardır. Bütün bunlar, aşağıda üzerinde duracağımız, Hititli krallardan bize en eskiye ait olmak üzere bilgiler veren Anitta Tableti olarak bilinen tablet hakkında bilgi sahibi olduğumuz Kuşşaralı krallar, Pithana ve onun oğlu Anitta Kaniş Karumu'nun Ib evresiyle ilgili olarak ulaşılan kayıtlardır. Bu kayıtlarda Pithana, Anitta ve krallık yapıp yapmadığını kesin olarak bilemediğimiz Peruwa adlı Kuşşaralı bir sülalenin üç mensubunun adını buluyoruz. Anitta Metni'nde görüleceği üzere, Anitta Kaniş şehri olduğunu artık bildiğimiz Nesa adında bir şehirde hüküm sürmektedir. Anitta'nın babası Pithana'nın Kaniş'te hakimiyeti, yukarıda Anadolu'nun bu dönem siyasal

yapısına dair bilgiler edindiğimizden bahsettiğimiz mektuptaki Kaniş kralı Warşama'dan aldığı ileri sürülür. Anitta'nın da Ib evresinden sonraya konulmasıyla, Ib evresi Asurlu I.Şamşı-Adad ile çağdaş olduğuna göre, bu kralla aynı zamanda hüküm süren ve onun ölümünden sonra da kral olarak Babil'in başında gördüğümüz Hammurabi ile çağdaş olması gerektiği belirtilir. Buna göre Anitta MÖ 18. yüzyılın ortalarına tarihlenir

Anitta'nın giriştiği Anadolu'da ilk kez geniş çaplı siyasal birlik kurma hareketini ve yine Anitta'nın anlatımıyla onun babasının yaptıklarını çok kısa olarak okuduğumuz Anitta Metni adını verdiğimiz Hititçe belgeler üç nüsha olarak bulunmuştur. Bunlardan bir nüsha MÖ 16. yüzyılda kaleme alınmış olarak tespit edilirken, diğer ikisinin MÖ 13. yüzyılda yapılmış kopyalar olduğu belirlenmiştir.

Kuşşaralı Pithana Neşa şehrini ele geçirmiş ve bu şehir halkına kötülük yapmayarak, onlara iyi davranmıştır. Buradaki “onları analar ve babalar yaptı” ifadesi herhalde Pithana'nın bu şehir halkına duyduğu yakınlığı ifade eder. Metnin devam eden satırlarından Anitta'nın kral olduğu zaman Neşa şehrini başkent edindiği açıkça anlaşılıyor. Belki Pithana tarafından ele geçirildikten sonra başkent yapılmış olmalıydı. Bu konuya daha sonra dönmek üzere burada bırakarak metne dönersek, Anitta'nın tahta geçtikten sonra isyan eden şehirlere karşı yaptığı savaşların anlatıldığı kısımla karşılaşırız. Burada Anitta, Ullama, Harkiuana ve adı okunamayan bir kaç şehre olan askeri seferlerinden ve başarılarından bahseder.

Anitta'nın hedef aldığı, o dönemin güçlü şehirlerinden olduğu anlaşılan ikisi ile mücadelenin anlatıldığı bölüm ilginçtir. Bu iki şehir Zalpuwa ve Hattuşa'dır. Zalpuwa, geçmişte Neşa'ya yapılan bir sefer ve buradan götürülen tanrı “Şiu”nun heykelinin geri getirilmesi gibi bir anlatımla karşımıza çıkarken; Hattuşa, ilerde yüzyıllarca Hititler'e başkentlik yapacak olan şehir, Anitta'nın tekrar iskan edilmemesi için lanetlemesiyle yer alır.

Hattuşa zaten çok uygun konumuyla o zamanlar bile önemli bir güç merkezi olmalı ve Anitta'ya kafa tutabilen şehirler arasında bulunmalıydı. Zapt edilmesi çok zor olan bu şehrin tekrar iskan edilmesinin kendisini ileride tekrar

uğraştırabileceğini, karşısında güçlü bir rakip olabileceğini düşünen kral, şehri iyice yerle bir etmekle kalmamış -üzerine ayırık otu ekmesi bu anlama geliyor olmalı- bir de yeniden yerleşecek olana lanet okumuştur.

Koloni devrine ait olmak üzere Alişar'da ele geçen tabletlerden birinde “*Büyük Kral Anitta*” unvanının okunduğunu yukarıda belirtmiştik. Görülüyor ki Anitta Metni'nde bu kral aynı unvanı taşımaktadır. Metindeki anlatımlarla da ortaya çıktığı gibi, Anitta Neşa şehri merkez olmak üzere etrafındaki şehirlere egemenliğini kabul ettiren bir büyük kraldır. Alişar'da söz konusu tablet ortaya çıktığına göre burası da Anitta'nın elinde olan şehirler arasında bulunuyor olmalıydı.

Bu kralın başkenti olan Neşa'nın ise Koloni Çağı belgelerinden Kaniş olarak tanıdığımız, ticaret faaliyetlerinin merkezi konumundaki karum'un hemen yanında kurulduğu şehir olduğunu biliyoruz. Nitekim Kaniş'te, yani Kültepe'de yapılan kazılarda üzerinde “*Anitta'nın Sarayı*” yazılı bir mızrak ucunun bulunduğundan bahsetmiştik. Kaniş ile Neşa'nın aynı şehrin değişik biçimlerde yazılmış adları olduğu önceleri ileri sürülmüş, söz konusu mızrak ucunun bulunmasıyla bu ihtimal güçlenmişti. Başka bazı destekleyici hususlarla beraber bu iki ismin aynı şehre ait olduğu ileri sürülmüş, fakat bunun kesin olarak kabul edilmesi ancak 1970 yılında bulunan efsanevi içerikli bir tablette Kaniş ve Neşa isimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığının ortaya çıkması ile olmuştur. Kültepe tabletlerinden birinde “*Pithana ve merdiven büyüğü Anitta*” ifadesinin bulunuyor olması, Kaniş'te Pithana kral iken Anitta'nın veliaht olduğu yolunda yorumlanabilir. Nitekim biz Anitta Metni ile biliyoruz ki, Neşa'yı yani Kaniş'i ele geçiren Kuşşaralı kral Pithana'dır. Şu halde Neşa(Kaniş) Anitta'dan önce Pithana tarafından başkent yapılmış olabilir. Bu arada şuna da dikkati çekmek gerekir ki, Pithana Neşa'yı ele geçirdiğinde halkına kötü davranmayıp onları ana-baba yaptığı, yani şehir halkıyla belki aynı soydan olduğunun vurgulandığını belirtmiştik. Koloni Çağı'nda Hititler'in Anadolu şehirlerinde bulunduğu ve belki de hatırı sayılır bir çoğunluğa sahip olduklarına dair yorumlar hatırlanmalıdır. Hititler'in Neşa şehri ile olan yakın ilgileri onların kendi dillerine “*naşili, nişili* ya da *neşumnili*” yani “Neşaca” demeleri ile de ortaya çıkar.